

MUDRÁK JÓZSEF

HÜTTL TIVADAR SEBÉSZPROFESSZOR, A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN- TUDOMÁNYEGYETEM 1939/40. TANÉVI RECTOR MAGNIFICUSA

Hüttl Tivadar – akinek apja sikeres porcelángyáros volt – a Budapesti Tudományegyetemen szerzett orvosi diplomát és az ottani I. sz. Sebészeti Klinikán dolgozott Verebély Tibor professzor mellett. 1921-ben megbízták a debreceni Sebészeti Klinika vezetésével, majd egy év múlva igazgató-professzor lett. Klinikáján fül-orr-gége-, sztomatológia-, urológia-, traumatológia-, ortopédia- stb. részlegeket szervezett, amelyekből később önálló klinikák lettek. Jelentős tudományos iskolát teremtett, szerte a világból jöttek hozzá tanulni. Az 1939–40-es tanévben a debreceni Tisza István-Tudományegyetem rektora volt, és 1939–1944 között az egyetem képviselője a magyar Országgyűlés Felsőházában. 1944-ben Budapesten ragadt a háború miatt, és visszatérte után megfosztották professzorságától mondvacsinált okokkal és átlátszó kirakatperben. 1951-től 1955-ös haláláig a budapesti Országos Onkológiai Intézet főorvosa volt.

Kulcsszavak: Hüttl Tivadar, sebészet, felsőházi tag, Halle, igazolóbizottság, Verebély Tibor, Jáki Gyula, Loessl János, Csilléry András

TIVADAR HÜTTL, PROFESSOR OF SURGERY THE RECTOR MAGNIFICUS OF THE HUNGARIAN ROYAL ISTVÁN TISZA UNIVERSITY OF DEBRECEN DURING THE ACADEMIC YEAR 1939/40. Tivadar Hüttl – whose father was the owner of a successful porcelain factory – graduated as a doctor of medicine from the University of Arts and Sciences of Budapest, and worked there at the I. Surgery Clinic besides Professor Tibor Verebély. In 1921, he was entrusted with the management of the Surgery Clinic in Debrecen, and one year later, he became a director-professor. In his clinic, he organized sections of otorhinolaryngology, stomatology, urology, traumatology, orthopaedics, etc., which later became independent clinics. He established an important scientific school; his students came to him from all over the world. In the academic year of 1939–1940, he was the rector of the István Tisza University of Arts and Sciences of Debrecen, and the representative of the university in the Upper House of the Hungarian Parliament. In 1944, he stayed in Budapest because of the war, and after his return, he was deprived of the position of professor on indignant causes in a show trial. From 1951 to his death in 1955, he was the head physician of the National Institute of Oncology in Budapest.

Keywords: Tivadar Hüttl, surgery, Representativ of Upper House, Halle, exculpation committee, Tibor Verebély, Jáki Gyula, János Loessl, András Csilléry

„Egész életemet a magam egyéni elgondolásai irányították, amelyek két vezérelvet tartottak szem előtt: szakmám művelését és tőlem telhetőleg embertársaim megsegítését. Ugy érzem, hogy a magyar sebészet műveléséből kivettem részemet. Iskolát alapítottam és büszkeséggel tölt el, hogy számos tanítványom ma kórházak élén áll és vezető szerepet játszik. Az a meggyőződésem, hogy életem munkája e téren nem volt hiábavaló.”¹

– írta magáról 1945 decemberében Hüttl Tivadar,² a Debreceni Tudományegyetem sebészprofesszora. Ki is volt ő?

Családja, pályakezdése

**HÜTTL
TIVADAR**

csász. és kir. udvari szállító

**porcellángyáros
és nagykereskedő**

**BUDAPEST,
V, Dorottya-u. 14. szám**

Saját porcellángyára Ó-Budán
Nagy választék porcellán- és üveg-
árúkból. Használati és dísz tárgyak.
Árjegyzék ingyen és bérmentve.

Hüttl Tivadar Károly 1884. július 14-én született Budapesten. Apja szintén Hüttl Tivadar volt és a székesfőváros jó hírnevű, sikeres porcellángyárosának és nagykereskedőjének számított, a budapesti Kereskedelmi Testület elnökeként fontos szerepet játszott a Ferenc József Kereskedelmi Kórház alapításában.³ Anyját Steudemann Erzsébetnek hívták. Középiskolai tanulmányait a budapesti V. kerületi állami főgimnáziumban végezte, majd érettségi után 1902-ben a Budapesti Tudományegyetemre iratkozott be, ahol 1907-ben szerzett orvosi diplomát.

1907-től az egyetemi Kórbonctani Intézetben (Generisch Antal professzor mellett) díjtalan, majd díjas gyakornok. Miután itt kiváló elméleti alapokat szerzett, kezdte meg sebészi pályafutását: 1910. szeptember 1-jétől az egyetemi II. sz. Sebészeti Intézetben lett díjtalan gyakornok Réczey Imre professzor mellett. Azonban Réczey 1913. október 31-én elhunyt, így a III. sz. Sebészeti Klinikára ment át műtőnövendéknek, ahol Verebély Tibor professzor volt az igazgató. Verebély vált igazi mesterévé, aki meglátva az ifjú Hüttl Tivadarban a tehetséget, 1916-ban egyik tanársegédévé⁴ léptette elő, majd I. tanársegéd lett.⁵ Az I. világháború alatt a klinikához tartozó hadi-

¹ *A debreceni I. sz. nyugatosokat igazoló bizottság jegyzőkönyvei.* Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára XVII. 403/a. 56. d.

² A számos visszaemlékezés közül a legfrissebb: BALÁZS György és PÉTERFFY Árpád, „Hüttl Tivadar (1884–1955) Debrecen klinikaalapító és iskolateremtő sebészprofesszora”, *Gerundium – Egyetemtörténeti Közlemények* 6, 1–2. sz. (2015): 117–123.

³ Talán ennek is szerepe lehetett abban, hogy fia – apja kívánságára – az orvosi pályát választotta.

⁴ Ugyanitt volt tanársegéd Neuber Ernő sebész is, a későbbi debreceni bőrgyógyászprofesszor kollégája, Neuber Ede öccse. Vö. *Magyarország Tiszti Név- és Címtára 1917*, 436.

⁵ Verebély 1919-ben áthelyeztette magát a megüresedett I. sz. Sebészeti Klinika élére, Hüttl követte oda.

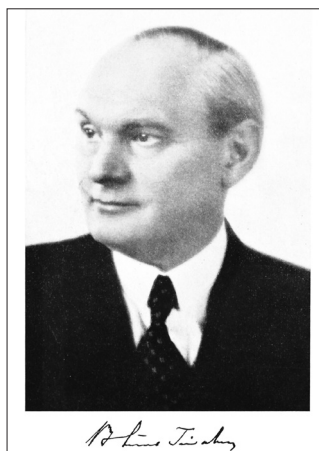
kórházban volt tartalékos orvos százados. 1922-ben a budapesti orvosi karon „Sebészeti diagnosztika” tárgykörből magántanárrá habilitáltak.

Klinikai tanárségédi időszaka alatt jött el a családalapítás ideje: 1918-ban Lehoczky Mariettát, Semmelweis Ignác unokáját vette el feleségül, aki 1919. június 5-én ikreket szült. Azonban a sors groteszk fintoraként Semmelweis unokája éppen a szülés közben halt meg! Az ikerfiúkat (Tivadart és Kálmánt)⁶ így a nagymama, Semmelweis Antónia nevelte mindaddig, amíg Hüttl Tivadar 1929-ben újra nem nősült.

A debreceni professzor

Amikor 1921 őszén végre a debreceni Tisza István-Tudományegyetem Orvostudományi Kara el tudott indulni, a kormányzó október 6-án és 7-én keltezett döntéseivel kinevezte a klinikus professzorokat és a még hiányzó elméleti professzorokat is. Egyedül a Sebészeti Klinika élére nem történt államfői kinevezés.

Éppen ezért az Orvostudományi Kar következő ülésén döntött arról, hogy a sebészet élére Hüttl Tivadart, a budapesti I. sz. Sebészeti Klinika tanárségédét hívják meg helyettes vezetőnek.⁷ Nyilvánvalóan meg lehettek elégedve a munkájával, mert a tanév végén, a június 12-i ülésén a pályázat mellőzésével arról döntöttek, hogy Hüttl Tivadart hívják meg a tanszék élére professzornak.⁸ Hüttl elfogadta a meghívást, és így a kormányzó 1922. szeptember 18-án kinevezte a sebészet nyilvános rendes tanárává és a Sebészeti Klinika igazgatójává.

„[...] Hüttl Tivadar eleget téve a debreceni Orvostudományi Kar meghívásának, felcserélte a kitaposott, kényelmesebb életet a települő és hittérítő bizonytalan útjával és eljött Debrecenbe. Gondolkodás nélkül hagyta ott a jól felszerelt klinikát, a fővárosi környezetet, a barátok és ismerősök körét, kialakult gyakorlatát, mert ő nem szokott tépelődni, mérlegelni, ha feladat elé állítják. Eljött, mert érezte, hogy itt nagy feladat vár reá és hogy Debrecenbe jönnie küldetés.”⁹

⁶ Kálmán a debreceni egyetem bölcsészhallgatójaként a II. világháborúban 1944. július 21-én hősi halált halt. Tivadar a debreceni, majd a budapesti egyetemen végezte orvosi tanulmányait, és később a budapesti Semmelweis Kórház sebészfőorvosa, címzetes egyetemi tanár lett.

⁷ Debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem (TITE) Orvostudományi Kara 1921. október 11-i, 12-i és 13-i folytatólagos III. rendes ülés, 4. pont.

⁸ TITE Orvostudományi Kara 1922. június 12-i XVII. rendkívüli ülés, szám nélkül.

⁹ JÁKI Gyula, szerk., *Emlékkönyv Hüttl Tivadar tanári működésének 20. évfordulójára 1921–1941* (Debrecen: M. Kir. Tisza István-Tudományegyetemi Nyomda, 1941), [8.]

– emlékezett vissza két évtizeddel később tanítványa, Jáki Gyula a tiszteletére kiadott emlékkönyv előszavában.

Budapestről magával hozta I. tanársegédnek Loessl Jánost, II. tanársegédnek Köntzey Ernőt és Schmidt Lajost, díjas gyakornoknak Bäcker Istvánt, Jósa Lászlót és Orsós Jenőt. Ezek mindegyike később magántanári habilitációt szerzett és kórházak főorvosává váltak. Belőlük került ki munkatársainak első gárdája, akikhez később olyan jeles sebészorvosok csatlakoztak, mint Bodnár Tibor, Gombkötő Béla, Jáki (Jack) Gyula, Ladányi (Lusztig) Józsa, ifj. Pap Károly, Szeleczy Gyula vagy Várady-Szabó Miklós.

Hüttl professzor alapította meg a debreceni egyetem sebészeti klinikáját és a klinikán belül más későbbi önálló klinikák csírájának tekinthető osztályokat, részlegeket is (fül-orr-gége, sztomatológia, urológia, traumatológia, ortopédia stb.). A sebészeti műtétan előadása úgy lett megoldva, hogy tanítványa, Loessl János már 1927-ben ebből a tárgykörből lett egyetemi magántanár és így magántanári előadás keretében adta elő ezt a stúdiumot.¹⁰

A sebészetben belül megindult specializálódást hamar észrevette és tanítványait tudatosan küldte a megfelelő budapesti vagy akár külföldi klinikákra, hogy magukat szakterületükön kiképezhessék. Ugyanakkor a debreceni Sebészeti Klinikát sok tanulni vágyó sebész kereste fel nemcsak az ország számos részéről, a trianoni határokon túlról, hanem az USA-ból, Ausztráliából, Indonéziából, Afrikából is.

Egy évtizednyi özvegység után Hüttl 1929. augusztus 2-án Budapesten újranősült, felesége thuriki és komjátnai Thuránszky Judit lett, ghiczi, assa- és ablánczkürthi Ghyczy Tihamér korábbi debreceni rendőrkapitány elvált felesége. Az új házasság révén még három gyermekkel gyarapodott a család, ugyanis Ghyczy Klára (szül. 1912), Ghyczy Tihamér (szül. 1915) és Ghyczy Judith¹¹ (szül. 1923) lettek mostohagyermekai.¹² Mint nagycsaládos, várományosa lett egy megürülő tanári villalakásnak, és Kenézy Gyula szülészprofesszor nyugdíjazásával a Szülészeti Klinikával szemben lévő, ún. orvoskari központi tanári villába költözhetek be, valószínűleg 1930 nyarán.¹³

¹⁰ Minisztériumi elfogadása: VKM. 22389/1927. sz. – Loessl János lett 1931-től az egyetemi kezelésbe átvett városi Horthy Miklós Közkórház igazgató főorvosa, majd Hüttl eltávolítása után 1945-től a Sebészeti Klinika helyettes vezetője, 1950-től igazgató-professzora.

¹¹ Ghyczy Judith 1942. július 22-én férjhez ment gróf Festetich Domonkoshoz, a templomi esküvő a budavári Várkapólnában történt, amiről a korabeli szenzációéhes sajtó is hírt adott, a *Film, Színház, Irodalom* pl. egész oldalas képes összeállítással. Vö. *Film, Színház, Irodalom* 31. sz. 1942. július 31. – augusztus 6. A háború után azonban elváltak és Ghyczy Judith egy holland bankár felesége lett.

¹² Kortársak véleménye szerint az új házasság nem tett jót, ugyanis feleségét nem szerették a debreceni közéletben és ez Hüttlre is visszahatott. Egyesek szerint még 1945-ös igazolóbizottsági elítélésében is szerepet játszott ez a szerencsétlen házasság.

¹³ „*Verzár Frigyes tanár, illetve a szülészeti tanszék ügyében kiküldött bizottság a szülészeti tanszék megürülésével kapcsolatban javasolja, hogy a kar a Kenézy tanár távozásával megürülő tanári lakást juttassa Hüttl tanárnak, illetve tegyen ilyen irányú felterjesztést a Tanácshoz.*” (TITE Orvostudományi Kara 1930. május 7-i XVII. rendes ülés, 107. pont és ahhoz tartozó 5. sz. melléklet.) – A minisztérium engedélye: VKM. 410-11-1045/1930. sz. – Az épület 2010-től Kenézy Villa Orvostörténeti Gyűjtőhely és Tudományos Konferencia Központ néven működik.

A Gyermekklinikát alapító Szontagh Félix professzor halála után 1929. nov. 6-tól 1930. szept. 27-ig, Bókay Zoltán kinevezéséig Hüttl helyettesítette a gyermekgyógyászatot és vezette a klinikát.¹⁴

Az Orvostudományi Kar alapító professzora és díszdoktora, Kenézy Gyula az 1929/30-as tanév végén nyugalomba vonult. A Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika professzori állásának betöltésére a bizottság már az 1930. április 2-i kari ülésen megalakult, amelynek Hüttl Tivadar lett az elnöke.¹⁵ A következő kari ülésen, május 7-én Hüttl javasolta, hogy a háromemeletes Szülészeti Klinika cseréljen helyet az egyemeletes Sebészeti Klinikával.¹⁶ Kenézy nem hagyta annyiban a dolgot, és betegforgalmi statisztikákkal bizonyította, hogy a szülészetnek nagyobb forgalma van, mint a sebészetnek, így maradt ugyanúgy a helyzet. Hüttl azonban annyit mégis el tudott érni, hogy a szülészetnek a belgyógyászat felé eső pavilonja átkerüljön a sebészethez,¹⁷ és itt kapott végleges elhelyezést a fül-orr-gége gyógyászat.

Az orvosi kari Röntgen Intézetet alapító Elischer Gyula professzor halála (1929. dec. 16.) után a tanév második felében, 1930 első félévében Hüttl helyettesítette a tanszéket,¹⁸ illetve röntgendiagnosztika tárgykörből szakelőadó is volt. Ekkor erőteljes vita alakult ki a Röntgen Intézet megszüntetéséről, hiszen akkorra már majdnem minden klinika alakított ki röntgenlaboratóriumot, és a Röntgen Intézetben nem működtek több szakmában járatos klinikusok, szakmai működése inkább elméletivé vált. Hosszas vita és Verzár Frigyes élettani professzor tiltakozása ellenére végül a minisztérium megszüntette a Röntgen Intézetet és költségvetési tétele a Fül-orr-gége Klinika létrehozására lett fordítva.¹⁹

Nevéhez köthető a Stomatológiai (Poli)klinika létesítésének sikere is. Bár az Orvostudományi Kar már 1921 óta számtalanszor kérte a klinika és tanszék felállítását, Hüttl 1934. októberi beadványa hozta meg a sikert:

„Hüttl tanár felhívja a kar figyelmét arra, hogy egyetemünkön a stomatológiai kiképzés teljesen hiányzik, aminek hátrányát az orvostudományi kar és egyetemünk mind jobban érzi. Egyrészt kétségkívül nem teljes karunkon az orvosképzés, minthogy a stomatológia annak jelenleg nélkülözhetetlen feltétele. Egy jelentékeny százaléka a jelenleg végző fiatal orvosoknak csakis a fogászat terén találja meg elhelyezkedésének lehetőségét. Másrészt etikai szempontból is kedvezőtlen hatású valamennyi hallgatónkra nézve az a tudat, hogy egyetemi ki-

¹⁴ Minisztériumi elfogadása: VKM. 410-11-2088/1929. sz.

¹⁵ TITE Orvostudományi Kara 1930. április 2-i XV. rendes ülés, 85. pont. – A bizottság tagjai: Hüttl elnök, Fornet Béla, Neuber Ede, Orsós Ferenc és Verzár Frigyes professzorok.

¹⁶ TITE Orvostudományi Kara 1930. május 7-i XVII. rendes ülés, 107. pont.

¹⁷ TITE Orvostudományi Kara 1930. június 2-i XVIII. rendes ülés, 124. pont. – Minisztériumi elfogadása: VKM. 410-4-285/1930. sz.

¹⁸ Minisztériumi elfogadása: VKM. 410-1-144/1930. sz.

¹⁹ TITE Orvostudományi Kara 1930. május 7-i XVII. rendes ülés, 108. pont és ahhoz tartozó 6. és 7. melléklet. – Minisztériumi elfogadása: VKM. 410-4-285/1930. sz.

képzésük ilyen nagy hézagával kell az életbe kilépniök. A város közegészségügyi viszonyaira sem közömbös, hogy egyébként oly kiváló orvosi fakultásán megfelelő stomatológiai klinika nincsen.”²⁰

Ebben a beadványában meg is nevezte azt a szakembert, Csilléry Andrást, akit már évek óta próbáltak meghívni a fogászat professzorának, sikertelenül. Végül is professzori állás nem létesült, Csilléry ekkor még csupán szakelőadó lett, de a Sebészeti Klinika keleti szárnyában létesült Stomatológiai Poliklinika²¹ és megindultak az egyetemi fogászati előadások az 1934/35-ös tanév második felétől.²²

Hüttl sokirányú érdeklődésére, sokszínűségére jellemző, hogy 1934–35-ben Karácsi Ágoston fogorvossal kísérletképpen csavarimplantátumokat helyeztek be betegek állkapcsába. Az eljárást szabadalmaztatni is akarták, de a szabadalmi kérvényt kénytelenek voltak visszavonni, mert egy budapesti fogász felszólalással élt ellenük, saját korábbi (bár alapvetően más) eljárására hivatkozva.²³

A külföldi sebésztársadalom vezető alakjaival való szorosabb kapcsolat kialakítása érdekében javasolta 1933 novemberében báró Anton Eiselsberg bécsi és Ludwig Aschoff freiburgi,²⁴ majd 1940 decemberében Ferdinand Sauerbruch berlini sebészprofesszor²⁵ díszdoktorrá avatását, akik azzal, hogy a debreceni egyetem díszdoktorságát elfogadták, az egyetemet és magát Hüttlt tisztelték meg.

A magyar Országgyűlés második kamarájába, a Felsőházba egy képviselőt delegálhatott a debreceni Tisza István-Tudományegyetem is. Az 1937-es év végén megtartott újabb választásokkor a kandidálás joga az Orvostudományi Karhoz került. Neuber Ede bőrgyógyászprofesszort választották meg tagnak, a póttag Hüttl lett.²⁶ Amikor 1938-ban Neubert kinevezték budapesti professzorrá, szeptember 5-ével mondott le debreceni megbízatásairól, a felsőházi tagságáról is. Automatikusan a póttagot, Hüttlt hívták be

²⁰ TITE Orvostudományi Kara 1934. október 18-i III. rendes ülés, 17/5. pont.

²¹ A poliklinika azt jelenti, hogy csupán járóbeteg-ellátással rendelkezik, nincsenek fekvőágyak. Ebben különbözik egy klinikától.

²² KELENTEY Barna, „A debreceni Stomatológiai Klinika kialakulásának története”, *Gerundium – Egyetemtörténeti Közlemények* 8, 3. sz. (2017): 46–48.

²³ KELENTEY, „A debreceni Stomatológiai...”, 47–48., valamint KELENTEY Barna, LUKÁCS Levente, REDL Pál és HEGEDŰS Csaba, „Csavar implantátum behelyezése az állcsontba az 1930-as években a debreceni Sebészeti Klinikán”, *Fogorvosi Szemle* 1. sz. (2018): 6–11.

²⁴ TITE Orvostudományi Kara 1933. november 8-i VI. rendes ülés, 30/2. pont. Minisztériumi elfogadása: VKM. 23968/1934. IV. sz. – Felavatva 1935. szeptember 24-én.

²⁵ TITE Orvostudományi Kara 1940. december 11-i IV. rendes ülés, V./10./7. pont. Minisztériumi elfogadása: VKM. 86563/1942. IV. sz. – Felavatva 1942. május 22-én.

²⁶ „Felsőházi tagválasztó ülésünket december 4-én tartottuk. Felsőházi rendes taggá Dr. Neuber Ede ny. r. tanár, póttaggá pedig Dr. Hüttl Tivadar ny. r. tanár választott. (857/1937-38. etsz.)” Vö. *A Debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem Évkönyve és almanachja az 1937–38. tanévről* (Debrecen: Debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetemi Nyomda, 1938) (a továbbiakban: *Évkönyv...*), 285.

helyette.²⁷ A Bölcsészettudományi Karnak a választás miatt tett panaszát a Közigazgatási Bíróság ugyan elutasította, de emiatt csak 1939. május 4-én²⁸ tudta elfoglalni felsőházi tagsági helyét és maradt az egyetem képviselője a nyilas uralomig, 1944. november 2-ig. A jelzett időszakban a Felsőház Társadalmpolitikai Bizottságának tagja volt. Felsőházi ülésen nem szólalt fel egyszer sem.

A rektori év

Az 1939–40-es tanévre újra az Orvostudományi Karhoz került a rektorállítás joga, és a rangsorrendben következő, Hüttl Tivadar professzor lett a tanév rector magnificusa.²⁹

²⁷ Már Neuber megválasztását, majd Hüttl behívását is vitatta a Bölcsészettudományi Kar és ők Csűrű Bálint nyelvészprofesszort akarták felsőházi tagnak. Végül a Közigazgatási Bíróság helybenhagyta a választást.

²⁸ „[...] tudomásul vette az igazoló bizottság, hogy a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetemen 1937. évi december hó 4-én tartott felsőházi tag- és póttag választás ellen beadott panasznak a m. kir. Közigazgatási Bíróság 1939. évi március hó 3-án tartott ülésében helyet nem adott. Ennekfolytán az igazoló bizottság megvizsgálta a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem képviselőjében a Neuber Ede helyére időközben már behívott, de a választása ellen beadott panasz elintézéséig egyelőre csak a jogosult felsőházi tagok névjegyzékébe felvett Hüttl Tivadar felsőházi tagnak megbízólevelét és megállapította, hogy az a törvény által előírt időben nyújtatott be és a törvényes kellekeknek mindenben megfelel. Az igazoló bizottság javasolja tehát a t. Felsőháznak, hogy Hüttl Tivadar a jogosult felsőházi tagok névjegyzékéből töröltessék és most már az igazolt felsőházi tagok névjegyzékébe vétessék fel.” Felsőházi Irományok 1935/413. szám, 1939. ápr. 27., in *Az 1935. évi április hó 27-ére összehívott Országgyűlés Felsőházának Irományai*. (Hiteles kiadás.) IX. köt. (Budapest: Athenaeum, 1939), 326–327.

²⁹ Az 1939. október 5-i tanévnyitón az új rektor, Hüttl tartott egy tudományos előadást is: Orvostudományi irányzatok a múltban és a jelenben. (Szövege megjelent a tanévről készült évkönyvben.)

Nem volt könnyű tanév ez sem, hiszen a tanév kezdő dátuma egybeesett az újabb világháború kitörésével. A harcok ugyan még nem, de a háborús nehézségek már elérték Magyarországot is:

„A mai páratlan méretű háború és az ezzel járó átalakulások azonban mégis kihatással voltak egyetemünk életére, főképen azon megpróbáltatások révén, amelyek gazdasági téren országunkra nehezdedtek. Bár az elmúlt tanévben csupán csendes jóindulatú szemléelői voltunk a velünk baráti viszonyban álló két hatalmas nemzet élet-halál küzdelmének és tevékenységünk, kívánságunknak megfelelően, elsősorban arra szorítkozott, hogy érett önmegtartóztatással megakadályozzuk azt, miszerint a háború még szélesebb mederbe terelődjék: mégis már az elmúlt tanesztendő alatt is éreztük azokat a nehézségeket, amelyeknek szenvedő alanyai voltunk, s amelyekkel a mai rombolás korszakában mindenféle építő munka szembenézni kénytelen. Igényeinket le kellett szállítanunk.”³⁰

A tanév során a meglévő két egyetemi kollégium (Tisza István Internátus és Horthy Miklósné Leánykollégium) mellé sikerült egy harmadikat is felállítani: a Lencz Géza-féle gyűjtési alap és a Riedl Raymundné-féle alapítvány lehetővé tette, hogy az egyetem a Szent Anna utca 9. szám alatti házat megvásárolhassa és abban egy újabb, 47 ágyas kollégiumot rendezhessen be. A Bocskay Diákotthon nevet kapó intézmény 1939. október 3-án nyílt meg, majd az ünnepélyes megnyitóján október 14-én Szily Kálmán államtitkár is részt vett.

Az egyetemi ünnepélyek közül kiemelendő az 1939. november 25-én, a Kováts Andor jogászprofesszor által vezetett Kisebbségjogi Intézet keretében szervezett kárpátaljai hallgatók bemutatkozása, majd a december 17-én tartott Györffy István-émlékünnepély a korán elhunyt, kiváló magyarságkutató emlékére. A Turul Szövetség által rendezett március 15-i ünnepséget összekötötték Horthy kormányzó húszéves országzászlásának és a Turul Szövetség szintén húszéves fennállásának méltatásával. 1940. március 27-én egy orvostanhallgatót, Horváth Lászlót avattak kormányzói gyűrűs („sub auspiciis Gubernatoris”) kitüntetéses doktorrá. Orvosok közül Debrecenben ő lett az első kormányzógyűrűs doktor, avatásán Fáy István államtitkár képviselte a kormányzót.

Hüttl Tivadar régi vágya teljesült azzal, hogy tanítómesterét, Verebélly Tibor sebészprofesszort az egyetem orvosi karának díszdoktorává avathassa. 1940. május 30-án ment végbe az ünnepség, és ő nyújthatta át a díszoklevelet mesterének: *„A véletlen szépséges játéka – de talán nem is az, hiszen Méltóságod irányító keze játszott ebben is közre – hogy ma én, mint Méltóságod tanítványa, nyújthatom át, negyedszázados tanári működése jubileumi évében, Méltóságodnak egyetemünk díszdoctori oklevelét”*³¹ – mondta Hüttl.

³⁰ HÜTTL Tivadar, „Rectori beszámoló jelentés az 1939–40. tanévről”, in *A Debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem Évkönyve és almanachja az 1939–40. tanévről* (Debrecen: Debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetemi Nyomda, 1940), 89.

³¹ *Évkönyv 1939–40*, 62–63.

Az egyetem Tanácsa az 1939/40. tanévben

dr. Bókay Zoltán
orvostud. dékán

dr. Vasady Béla
littud. dékán

dr. Hüttl Tivadar
Rector

dr. Baranyai Béla
jogi dékán

dr. Kiss István
bölc. dékán

A nemzetközi tudományos kapcsolatok azonban beszűkültek erre a tanévre:

„A politikai feszültség, a méreteiből egyelőre mit sem veszítő, változatlan heves-séggel dúló háború, megakadályoztak bennünket abban, hogy külföldi kapcsolatainkat az elmúlt évben oly mértékben ápolhassuk és fejleszthessük, mint ahogy azt elgondoltuk és szerettük volna. Szorosabb kapcsolatokat csupán a velünk baráti államokkal tarthattunk fenn és még ez évről-évre népszerűbb és látogatottabb nyári egyetem megrendezéséről is felsőbb intézkedésre le kellett mondanunk.”³²

A háborús viszonyok ellenére több neves látogató kereste fel Debrecent: az egyetem Olasz Intézetének meghívására Rodolfo Mosca, a budapesti egyetem olasz professzora 1939. május 21-én nagy sikerű előadást tartott olasz nyelven Galileo Galileiről, melyben Galilei küzdelmes pályafutását, tudományos munkásságának jelentőségét méltatta. Az előadáson a rektoron kívül számos professzor, nagyszámú hallgatóság és a város érdeklődő közönségéből is sokan megjelentek. Az előadást Hankiss János professzor tolmácsolta magyar nyelven.

1940. március 7–8. között Wilhelm Hoppe berlini egyetemi rektor járt az egyetemen és a német középkor reformációiról és revulúcióiról tartott előadást. Április 18–20.

³² HÜTTL, „Rectori beszámoló jelentés...”, 95.

között Carl Troll bonni egyetemi tanár, a világhírű Himalája-kutató, aki a Himalája egyik hegycsúcsának, a Nanga Parbatnak meghódítását vázolta, és annak az expedíciónak emberáldozatot is követelő fáradságos munkájáról számolt be, amelynek maga is tagja volt. Április 23-án Parsons, Southwark püspöke a Református Hittudományi Kart tisztelte meg látogatásával. 1940. május 6-án Huber Schrade művészettörténész, heidelbergi egyetemi tanár a német építészetéről tartott előadást.³³

A rektorság után

1940 decemberében, diósadi Elekes György orvostörténész egyetemi magántanári habilitációjakor egy félreértés szakasztotta meg a habilitációs eljárást. Ezért a két hivatalos bíráló (Fornet Béla és Jeney Endre professzorok) mellé harmadik bírálónak kérték fel Hüttl Tivadart. Hüttl véleményes jelentésében a habilitálandó értékelésén túl általánosabb kérdéseket is felvet, mint például az orvostörténelem kutatásának hazai elhanyagoltsága:

„Mi, akik [szak]irodalmi működést is kifejtünk, minduntalan sajnálattal vagyunk kénytelenek megállapítani, hogy az orvosok orvostörténelmi ismeretei mennyire hiányosak. Ez a tudományos közleményekből is gyakran kiviláglik. Új felfedezésekről számolnak be, amikor azok már a múlt időkben is jól ismertek voltak. Orvostörténelmi ismeretek híjján látóterületük szűk s a felvetett kérdés horderejét tévesen ítélik meg. Különösen nálunk szembetűnőek ezek a hibák. Jeney tanártársunk referatumban kiemeli, hogy Elekes rámutat azokra a már be is következett károokra, melyeket a magyar orvosi múlt nemzetközi megbecsülése az orvostörténelem elhanyagolása miatt szenvedett. Ez így is van. E téren a külfölddel szemben még nagyon elmaradtunk. Külföldön már régen felismerték az orvostörténelmi kutatások fontosságát s intézeteket, tanszékeket létesítettek az orvostörténelem művelésére. Nálunk e téren ezideig jóformán semmi sem történt. Egyes lelkes kutatók spontán elhatározásukból foglalkoztak e tárggyal s kizárólag nekik köszönhetjük, hogy egy-egy régebbi magyar orvosnak érdemeit, felfedezését a külföld is elismeri.”³⁴

Majd folytatja konkrét példával Semmelweist illetően, akinek német vagy magyar volta azóta is újra és újra vita tárgya:

„Még élénken emlékszem azokra a közleményekre, amelyek a világháború alatt német részről jelentek meg sebészi szaklapokban s amelyek Semmelweis-sel szemben Lister felfedezésének sokkal nagyobb horderejét igyekeztek bebizonyítani.

³³ *Évkönyv 1939–40*, 95. és 230–232.

³⁴ TITE Orvostudományi Kara 1940. december 11-i IV. rendes ülés, V./1.b. ponthoz tartozó 2. sz. melléklet.

A közlemények egy másik része Semmelweis német származását hangoztatta, őt a német szellem diadalmas képviselőjeként állította oda. Kétségtelenül céljukat el is érték volna, ha nem lett volna egy Győry Tiborunk, aki jóformán élete feladatának tekintette, hogy Semmelweis felfedezésének óriási horderejére reámutasson és Semmelweis magyar származásáért éveken keresztül végül is győzedelmes harcot vívjon.”

A nemzet történetének kutatása, ezen belül a hazai orvostörténet kutatása a trianoni békediktátum következtében harmadára zsugorodott országnak különösen fontosnak kell lennie. Hüttl Tivadar már akkor észrevette azokat a történelemhamisításokat az utódállamok részéről, amelyek azóta is és manapság is sajnos ismét nagyobb teret kaptak:

„Az orvostörténelmi kutatások eredménye a nemzeti hagyományokból táplálkozó államépítő politikának mindig egy eszköze volt és az lesz a jövőben is. Nekünk erre különösen gondolnunk kell. Országunk megcsonkítása következtében számolnunk kell azzal, hogy a még megszállott területeken élénk propaganda fog megindulni annak bizonyítására, hogy az elszakított területek kulturális múltja sohasem volt magyar. Valószínűleg hamisításokkal igyekeznek majd ezt bizonyítani, de nekünk erre fel kell készülnünk.”³⁵

Tanári működésének huszadik évfordulójára tanítványai ünnepséget szerveztek, ezüst babérkoszorúval ajándékozták meg³⁶ és vaskos, 620 oldalas emlékkönyvet adtak ki 1941-ben Jáki Gyula tanársegéd, magántanár szerkesztésében.³⁷

„Napról napra láttuk a fáradhatatlan, a pihenést és önmaga kíméletét nem ismerő munkáját a betegekért, a klinikáért, a közegészségügyért, az orvostársadalomért, a hallgatókért és érettünk tanítványokért. Láttuk a mesteri műtőt, a szakmája minden kérdését kutató bűvárt, a megoldandó kérdések iránt fogékony és érdeklődő orvost. Megismertük az egyszerű, tisztahitű, becsületes, igazságos, megértő, sohasem paranacsoló, de a példájával a jóra, munkára, kötelességteljesítésre kényszerítő embert, akinek környezetében, mert a példa a legjobb nevelő, mindenki, mint ő maga is, szüntelen dolgozott.

³⁵ Uo.

³⁶ TITE Orvostudományi Kara 1941. november 12-i III. rendes ülés, napirend előtt. (Hüttl megköszöni az ünnepséget és a kapott ezüst babérkoszorút.)

³⁷ A kötet szerzőgárdája: Almágy György, Ambrus Matild, Bäcker István, Benkovich Géza, Bodnár Tibor, Dobay Miklós, Domokos Károly, Dorogi Lajos, Éltető Albert, csokalyi Fényes Pál, Frenyó Lajos, Gidró László, Gombkötő Béla, Gyulai József, Haltenberger Pál, Hauber László, Hollósi Károly, gróf Hoyos János, Jáki Gyula, Jóna István, Jóna László, Jureczky László, Kontsek Béla, Korompay Tihámér, Kovács Zoltán, Köntzey Ernő, Kudász József, Külley László, Laczay Antal, Loessl János, Magyary Cornel, Meák Géza, Nemes István, Noszkay Aurél, Orsós Jenő, Pap Károly, Pákh Sándor, Pálmay István, Péterffy Pál, Póka László, Pruzsinszky István, Rákos Rezső, Redl Károly, Rencz Antal, Siegmund Ervin, Schmidt Lajos, Szabó Béla, Szabó Károly, Szelezky Gyula, vitéz Várady-Szabó Miklós, Vitályos Géza, Zoltán Tibor.

Aki ismeri az ő egyéniségét, igazat ad, hogy ma, amikor húszéves debreceni tanári működésének évfordulóját ünnepeljük, mindannyiunknak csupán egyszerűen meg kellene szorítanunk a kezét, ragaszkodóan a szemébe néznünk és csak egy szót mondanunk: köszönjük. Ő sohasem szerette az ünnepeltetést és bizonyára megértene ennek az egyszerű szónak a muzsikájából, kiolvasná szívünkéből, hogy ebben benne van a mi határtalan hálánk a tanításért, irányításért, példaadásáért, s a köszönet beteg embertársaiért és az érettünk való fáradozásáért. Megérezné biztosan azonban azt is és meglátná a szemünk csillogásában, hogy büszkén valljuk őt Mesterünknek és boldogan látjuk, hogy munkásságát mindenütt, ahol a komoly értékek szerint félmjelzik az embereket, megbecsülik.³⁸ – írta a kötet előszavában Jáki.

Mint a kiemelkedőbb rektorokat, Hüttl Tivadart is rektorsága letelte után, 1941. június 22-én a Magyar Érdemrend középkeresztjével tüntették ki. Ugyancsak 1941 nyarán a német kormányzattól pedig a Német Sasrend I. osztályú érdemkeresztjét kapta.

Viszont 1941 őszén sikertelenül pályázott mestere, Verebély Tibor helyére, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen megüresedett I. sz. sebészeti tanszék élére, a professzori állást Verebély I. tanársegéde, Matolay György kapta meg.

1944. október 6-ig vezette debreceni klinikáját, majd információkért és kötszerért Budapestre utazott, ahonnan már a hadihelyzet miatt nem tudott visszatérni. Budapesten a 16. sz. ideiglenes hadikórházba nyert beosztást, és részt vett a menekült debreceni orvosi kar ülésein. Ezután családjával Sopronba távozott, majd Csilléry András kormánybiztos (a debreceni professzor) hívására 1944 decemberétől 1945 májusáig a magyar–német egyezmény alapján Halléban működő, gyorsított orvosképzésre megalakított Magyar Orvostudományi Kar egyik sebészeti professzora volt.³⁹ A Michelsdorf bei Chem-i internálótáborból 1945 októberében tért haza Orsós János Imre bőrgyógyász-professzorral együtt.⁴⁰

³⁸ *Emlékkönyv Hüttl Tivadar tanári működésének 20. évfordulójára: 1921–1941* (Debrecen, 1941), [9–10.]

³⁹ A másik sebész a Kolozsvárról menekült vitéz Novák Ernő sebészeti műtéttani és urológiai professzor volt.

⁴⁰ Orsós János Imrét ugyanúgy elítélte az Igazolóbizottság, mint Hüttl. Azonban Orsós tudott még időben fellebbezni a Népbírósághoz, és ott másodfokon felmentették és állásába visszahelyezendőnek ítélték. Mivel akkorra már a debreceni orvosi karon senki sem akarta őt viszontlátni (Sántha Kálmán helyettes dékán mindenáron Skutta Árpád magántanárt akarta kineveztetni a bőrgyógyászat élére), gyorsan B-listázták és így szabadultak meg tőle.

A háború utáni meghurcoltatás, igazolóbizottság, nyugdíjazás⁴¹

Az I. sz. „nyugatosokat” igazoló bizottság 1946. febr. 28-i ülésén kérdezte ki Hüttl Tivadart és végül ítélte el egy átlásztó kirakatperben.⁴² Hüttl még 1945 decemberében 20 lapnyi írásban összegezte tevékenységét, külön kitérve azokra a dolgokra, amelyeket esetleg felróhatnak neki.

Több dologgal vádolták meg:

1. A debreceni Orvosi Kamara elnöke volt 1938-tól 1944-ig.
2. 1940-ben a Német Sasrend I. osztályával tüntették ki.
3. Kapcsolatot tartott német professzorokkal.
4. 1938-ban a Magyar Orvosok Nemzeti Egyesülete (MONE) Bársony János-émlékvacsoráján beszédében a numerus clausust dicsérte.

Azonban a legfőbb vádpont ellene az volt, hogy önként vállalta a németországi állást a Magyar Orvostudományi Karon Halléban, és ezzel a háború folytatásához és az egyetemi hallgatók további szenvedéseihez hozzájárult.⁴³

Hüttl Tivadar minden vádpontra meg tudott felelni:

1. A Kamara elnökségét azért vállalta el, mert mindegyik csoportosulás őt jelölte egyetemesen. Egyébként az orvosi kamarák közül a debreceni volt az egyetlen, amelynek választmányában mindvégig zsidó orvos is helyet foglalt Friedmann Dezső személyében.
2. 1940-ben német professzorok jártak Debrecenben és mint rektor fogadta őket, a kitüntetéset ezért kapta.
3. Tudományos kapcsolata volt a világhírű Sauerbach professzorral, aki nemcsak Hitler alatt, de a háború után is vezető szerepet játszik.
4. Az említett beszéde elsősorban az alacsony gyermekszületésről szólt, a numerus clausust szükséges rossznak tekintette, ami megvéd(het)i a zsidóságot a további jogfosztástól.

⁴¹ Ez a bekezdés átdolgozott változata korábbi tanulmányomnak: MUDRÁK József, „Hüttl Tivadar sebészprofesszor igazolóbizottsági elítélése 1946-ban”, *Orvosi Hetilap* 152 (2011): 1059–1060.

⁴² Hajdú-Bihar Megyei Levéltár XVII. 403/a. 56.d. 6/1946. ig. biz. – A bizottság tagjai a következők voltak: Rózsássy József elnök (Szociáldemokrata Párt), Kondor Lajos (Nemzeti Paraszt Párt), Mikó Lajos (Független Kisgazda Párt), Csillag József (Polgári Demokrata Párt), Gulyás Ferenc (Kommunista Párt), Lada Ferenc (szakszervezetek), dr. Veszprémy Zoltán (jogi képesítésű tag), dr. Majerszky Klára (orvos szakszervezet), Jakó Imre (jegyző).

⁴³ Érdekes, hogy az Igazolóbizottságon vele egyszerre, egyformán elítélt Orsós János Imrét azzal az indoklással mentette fel másodfokon a Népbíróság, hogy zárt katonai kötelékben, parancsra, tehát nem önként hagyta el Magyarországot, és Halléban nem vállalt újabb állást, hanem csak a debrecenit folytatta. Az igazoltatásnál még ezzel ellentétes volt a megítélés az indoklásban!

Rektorsága alatt vezették be a II. zsidótörvény rendelkezéseit. Friedmann Dezső erről így vallott a tárgyaláson:

„[H. T.] Az egyetemi numerus claususnál csak a törvényeket tartotta szemelőtt. Igazolás alá vont ideje alatt a 6%-ot lényegesen meghaladta a zsidó hallgatóság. Később a szám betelt a professzor úr tanácstalan volt és tőlem kérdezte, hogy mit tegyen [...] az ő részéről méltányosságot láttam, de a rendeletet kénytelen volt betartani.”

Számosan kiálltak Hüttl embersége mellett, a Sebészeti Klinikáról 51 fő, az önkéntes tűzoltóegyesülettől 15 fő írt alá pártoló nyilatkozatot. A már említett Friedmann így folytatta: [Hüttl Tivadarnál] *„a faji kérdés nem létezett, soha jelszavakat nem hangoztatott, nem volt olyan ember, aki bárkit is faji szempontból bánthatott volna. A zsidó orvosoknak bármi bajuk is volt, a Kamarából első útjuk az igazolás alá vonthoz vezetett.”*

Polgár Gizella műtősnő a Sebészeti Klinikáról így vallott:

„1942-ben [?!] Szabadka felszabadulásakor egy súlyosan sebesült zsidót ment megmenteni az életnek, akit ezután ide a klinikára szállítottattott. Egy másik eset, amikor egy gyógyíthatatlan rákos beteget kezeltem és mivel Nyíregyházán előbb meg volt a gettó, mint Debrecenben a gyermeket a professzor úr hozta el az anyja mellé és az utolsó napig itt rejtgette a klinikán.”

Kecskés Antal, volt gépkocsivezetője (aki mint magáról írja *„kommonista [sic!] párttag”*) is levelet írt: [Hüttl professzor] *„fáradságot nem kímélve, éjjel-nappal a hivatásának élve, nemzeti és vallási különbséget nélkül működött hivatásában. Sok szegény családnál mentett sebészi tudományával díjtalanul életet.”*

A Halléba való kitelepülést azért vállalta, mert ha nem viszik ki az ifjúságot orvosi tanfolyamra, Budapest védelmére vetették volna be őket ágyútüteléknek egyetemi tanzászlóaljként. *(„Németországba való menekülésünknek az volt a célja, hogy az összes Magyarországon lévő ifjúságot megmentsek.”)*

Azt is érdemes azért megemlíteni, hogy az Igazolóbizottság orvosi tagja volt Majerszky Klára tanársegéd, Sántha Kálmán ideg- és elmegyógyász-professzor felesége. Sántha korábban együtt végzett idegsebészeti operációkat Hüttl Tivadarral, és őt Magyarország legintelligensebb sebészének tartotta.

A vádak cáfolata és támogató tanúk ellenére az Igazolóbizottság a kiszabható leg súlyosabb büntetésre, állásvesztésre ítélte. Az ítélet indoklása szinte mentegetőzős:

„Javára írta [a bizottság] ugyanakkor azt, hogy multjának egész ideje alatt ember-ségesen, humánusan és szociálisan cselekedett ezt igazolták a kihallgatott tanúk is. [...] Mindezekből megállapítható volt, hogy népellenes cselekedetet nem követett el, de viszont terhére kellett írni az ország területének kényszerhelyzet fennállása nélküli elhagyását s ezért a már említett rendelet paragrafusára szerint

[3300/1945. M. E. sz. rendelet 3. §-a] volt kénytelen igazoló bizottság határozni, noha igazolás alá vont orvosi etikai szempontból sem volt kifogásolható.⁴⁴

Hüttl Tivadar természetesen azonnal fellebbezett az ítélet ellen, beadványára azonban 1946. szeptember 7-én ezt a választ kapta: „*az 5000/1946. M. E. sz. rendelet 11. §-a értelmében az igazolási fellebbezési eljárás 1946. évi augusztus hó 31-ével megszűnt*”.

1947. április 1-jével nyugdíjazták, az Egyetemi Tanács ülésén Kállay Kálmán teológusprofesszor, prodeán javaslatára jegyzőkönyvben örökítették meg érdemeit.⁴⁵ Ugyanekkor kellett kiköltöznie a tanári villából is, amelyet a háború utáni lakáshiány miatt kettéosztottak, és attól fogva nem egy, hanem két professzori család lakott benne.

Hüttl Tivadar néhány évi kényszerszünet után még 1951-től haláláig Budapesten az Országos Onkológiai Intézet Bakáts téri kórházában működő sebészeti osztály főorvosa volt. 1952-ben még az orvostudomány kandidátusa tudományos fokozatot is megkapta a hatalomtól.

Budapesten hunyt el 1955. november 6-án érelmeszesedés, szívkoszorúér-elzáródás következtében.⁴⁶ „*Nemes gondolkozású, tiszta jellemű, munkáséletű, igaz orvos távozott közülünk, amikor 1955. november 6-án megszűnt Hüttl Tivadar szíve dobogni*”⁴⁷ – írta nekrológiájában tanítványa, Jáki Gyula szegedi sebészprofesszor.

Sebészek nemzedékeit nevelte, külföldről is jártak hozzá tanulni, mindenki szeretettel emlékszik rá. 1945-ben mégis megszakadt a nagy ívű pályafutása. Hogyan történhetett mindez? Nem lehet ma már tudni, kinek állt érdekében Hüttl Tivadar eltávolítása, de az ítélet indoklása alapján fel kellett volna menteni őt.

⁴⁴ Az ítélet megtalálható az egyetemi iratok között is: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár VIII. 1/b. 99. d. Rektori Iktatott Iratok 1839/1946-47. etsz.

⁴⁵ Nyugdíjazása: VKM. 39512/1947. VI/a. sz. – Megemlékezés: Egyetemi Tanács 1947. ápr. 24-i XI. rendes ülés, 236. pont.

⁴⁶ Budapest XII. kerületi halotti anyakönyv: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:S3HY-XKB9-JSN?i=301&wc=927Q-BZ9%3A40678301%2C65066501%2C1077265404&cc=1452460>, hozzáférés: 2019. 09. 06.

⁴⁷ Jáki Gyula, „Hüttl Tivadar dr. (1885–1955)”, *Magyar Sebészet* 9. sz. (1956): 1. Idézi SZELECZKY Gyula, „Hüttl Tivadar centenáriuma”, *Orvosi Hetilap* 125 (1984): 2081.